

ПОГЛЕД КЪМ НАУЧНОТО ДЕЛО НА ПРОФ. Д-Р БОРИСЛАВ ГАВРИЛОВ

(по повод 60-годишния му юбилей)

Росица Ташева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

През септември 2018 г. проф. д-р Борислав Гаврилов – един от най-авторитетните и водещи български изследователи на историята на Европа и света в епохата на Новото време, отбелязва своя 60-годишен юбилей. Тази кръгла годишнина е добър повод да се направи опит за обобщена характеристика на неговото научно творчество, да се разкрият, макар и отчасти, големите му и безспорни заслуги за развитието на историческата наука у нас. Научната продукция на професор Гаврилов впечатлява както с внушителния брой на обнародваните изследвания, така и с техния широк тематичен обхват и новаторско звучене. Но освен ерудиран изследовател професор Гаврилов е и забележителен университетски преподавател, който винаги се е стремил да утвърждава високи стандарти в качеството на обучение на студентите. Неговото професионално развитие протича в Катедрата по нова и съвременна история на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, където той последователно минава през обичайните степени на академичното израстване от асистент (1984 г.) до избирането му за доцент (2000 г.) и професор по нова обща история (2011 г.). През 1989 г. Б. Гаврилов успешно защитава дисертацията си на тема „Британското обществено мнение и войните за обединението на Германия, 1862 – 1871 г.“ за присъждане на научно-образователната степен „доктор“, а в периода август 1989 – май 1990 г. специализира по програмата „Фулбрайт“ в Университета на щата Мериленд, САЩ. През 2007 г. е избран за ръководител на Катедрата по нова и съвременна история – длъжност, която заема и понастоящем.

Научната продукция на проф. Борислав Гаврилов включва тринадесет монографични изследвания, самостоятелни или в съавторство, множество студии и статии в авторитетни университетски издания и научни списания, документални сборници, учебници за висшите и средните училища. Дори и най-беглият поглед върху това богато научно творчество установява, че интересите на автора са насочени предимно към съществени, възлови проблеми в

историческото развитие, които разкриват съдържанието на определен феномен или епоха и създават възможност за концептуално осмисляне на важни периоди от световната история. Всяко негово изследване е базирано върху обилен изворов материал и задълбочено проучване и анализ на постиженията на световната историография. Друга важна характерна черта на научните трудове на проф. Гаврилов е многообразието на третираните в тях проблеми. В своите разработки авторът винаги изследва множество фактори, които пряко или косвено влияят върху дадено историческо явление или процес. Този начин на работа придава на цялото му творчество комплексност, многоплатовост, оригиналност. Ще се опитам накратко да представя основните тематични кръгове в изследователската работа на Борислав Гаврилов, като акцентирам върху най-важните приноси моменти в неговите изследвания.

Централно място в научните интереси на автора заема слабо проучената у нас история на международните отношения в Новото време, на която той посвещава пет монографични изследвания, а отделни въпроси на европейската дипломация разглежда и в различни други публикации. Още първият труд, с който Борислав Гаврилов поема по пътя на професионалния историк – докторската му дисертация, издадена под заглавието „С желязо и кръв. Английското обществено мнение и войните за обединението на Германия“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995), засяга международната проблематика, тъй като има за основна тема британския отзвук от голямата „корекция“ на Виенската система, предизвикана от обединението на Германия под водачеството на Прусия и Ото фон Бисмарк. Тук изцяло приносен характер има анализът на реакциите на британското обществено мнение спрямо едно от най-мощните обединителни движения в Европа. До голяма степен новост за българската историопис е и самото изследване на общественото мнение, на неговото формиране и влиянието му върху официалните правителствени решения. Впоследствие Б. Гаврилов проявява интерес към по-ранните периоди на Новата история, в центъра на вниманието му застава епохата на Стария режим. В работата си „Разделянето на Европа. Кризи, конфликти и дипломация в епохата на Стария режим“ (София, КОТА, 2010) авторът предприема задълбочено проучване на междудържавните отношения в Европа за важния период от средата на XVII до началото на XIX век, когато се формират институциите, принципите и практиките на модерната дипломация, а едно от водещите правила в европейската политическа система става поддържането на „баланси на силите“. Основните въпроси на тази богата и сложна материя са обстойно и умело представени в книгата. Сред най-важните приноси на автора е и предложената от него систематизация на типовете конфликти между европейските държави и на начините за тяхното разрешаване.

Научните занимания на професор Гаврилов го отвеждат и по-назад във времето – към столетието между последната четвърт на XVI и последната

четвърт на XVII век, в резултат на което се ражда едно от най-интересните му съчинения: „Европа на кръстопът. Конфликти и дипломация в епохата на религиозните и меркантилистките войни (1579 – 1678)“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013). Основната изследователска задача на автора е да открие ред и системност в привидния хаос на почти постоянните конфликти и войни в европейската история от това време. Изследването е изградено около няколко фактора, които комплексно определят поведението на отделните участници в международните отношения – географско положение, династически връзки, религиозна афилиация, икономически интереси, и достига до серия важни изводи и обобщения за насоките в развитието на религиозните, политическите и икономическите конфликти, както и на дипломатическите отношения през XVI и XVII в. Следващата работа, написана в съавторство с Албена Миланова – „Между Марс и Меркурий. Англия и Холандия през Златния век (1579 – 1702)“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014), е конкретно посветена на сложните отношения между двете най-напреднали протестантски и търговски държави в Европа и разкрива дълбоките промени, настъпили както в Англия, така и в Обединените провинции в резултат на развитието на техните отношения и взаимодействия. Последният монографичен труд, излязъл изпод талантивото перо на професор Борислав Гаврилов, най-обемистият от всички (573 с.), носи заглавието „Война и мир. Кризи, конфликти и дипломация в Европа (1559 – 1918)“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2016). Той обобщава дългогодишните проучвателски усилия на автора по голямата и сложна тема за международните отношения в модерната епоха и го нарежда сред най-изявените историци и теоретици по Нова европейска история. Както авторът сам посочва, неговото съчинение представлява „не толкова история на дипломацията или на военното дело, колкото опит те да бъдат обяснени в техния исторически контекст“. Именно изчерпателните анализи, засягащи един много дълъг хронологичен диапазон, и убедително аргументираните оценки формират безспорния принос на това впечатляващо панорамно изследване с многопланов и мащабен характер, разкриващо цялата сложност на разглежданата проблематика.

Друг много важен дял в научното творчество на професор Гаврилов заема проблемите на абсолютистката държава в Европа през XVII и XVIII в., засегнати в редица публикации, сред които изпъкват двете монографични изследвания: „Векът на абсолютизма, 1648 – 1788 г.“ (София, ЛИК, 1999) и „Държавата – това съм аз“: Франция в епохата на краля-слънце, 1638 – 1715 г.“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2002). В първото от тях авторът представя развитието на централизираните бюрократични структури на абсолютната монархия като нова, модерна форма на държавност, различна от средновековната, и разкрива връзката на зараждащите се

абсолютни монархии в Европа с нарастващата сложност на социалните и икономическите структури по това време. Наред с „класическия“ модел на абсолютизма, който се развива във Франция, той очертава и спецификата на неговите варианти в другите европейски страни. Във втория труд Б. Гаврилов насочва вниманието си към френския крал Луи XIV като владетел, въплътил най-ярко идеята за абсолютната монархия, и детайлно разкрива практиките на френския абсолютизъм през седемнадесетото столетие на фона на задълбочен анализ на френското общество. С това изследване авторът още по-активно се включва в световната дискусия за ролята на абсолютната монархия във формирането на институциите на модерната държавност, а открояването на социалния контекст е с несъмнен приносен характер за българската историография.

В тясна връзка с темата за абсолютизма е тази за социалните и политическите революции в Европа и САЩ, които настъпват, за да създадат условия за либерално и демократично развитие на модерните държави. На тази тема е посветена монографията „Сир, това е революция“ (София, „Захарий Стоянов“, 2001), написана съвместно с проф. Андрей Пантев. Сравнителното разглеждане на трите най-забележителни социалнополитически революции в Новото време (Английската от XVII век, Американската и Френската от XVIII век), върху основата на което са поставени и анализирани редица проблеми за революцията като социално-политически феномен, както и за алтернативата революция реформа, придават на това съчинение много оригинален характер. За първи път в българската историческа наука е направен опит да се разгледа т.нар. „анатомия на революционния процес“, като са привлечени и анализирани факти, процеси и явления, които обясняват механизма на зараждането и протичането на революциите в света.

Несъмнено внимание заслужават също общите обзори по Нова история, учебниците и учебните помагала, подготвени от Борислав Гаврилов. Монографията „Пътят на модерния свят“ (София, „Тилиа букс“, 1994), написана в съавторство с професор Андрей Пантев, предлага в началото на 90-те години на миналия век серия новости спрямо съществуващите по това време у нас книги по нова обща история. Тя привежда хронологията и периодизацията на модерната епоха в съответствие с постиженията на световната историография и поднася нов поглед към събитията, процесите, личностите и идеите в хода на Новото време. В своя университетски учебник „История на Новото време. Курс лекции“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2011) Б. Гаврилов систематизира знанията и опита, натрупани в процеса на дългогодишната му преподавателска практика, и предлага задълбочени интерпретации по всички основни проблеми, процеси и явления, характеризиращи модерната епоха. Той обръща специално внимание на продължителността и сложността на прехода от Средно-

вековието към Новото време, както и на неговото неравномерно протичане. За нуждите на преподаването по Нова история много полезни са и съставените от Борислав Гаврилов сборници с документи „Залезът на Стара Европа. Сборник документи за историята на международните отношения в края на XIX и началото на XX в., 1871 – 1914 (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995) и „Източният въпрос в дипломатически документи, спомени на политически дейци и материали от периодичния печат на епохата“ (София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1995), изготвен съвместно с проф. Иван Илчев. От 1994 г. до настоящия момент Борислав Гаврилов активно участва и в написването на необходимите за средното образование учебници и учебни помагала. Те са съобразени с най-съвременните световни тенденции, отличават се с модерната си визия, с умелото вплитане на проблеми от българската национална история в общия ход на европейската, с цялостната си концепция за свързване на авторските текстове с допълнителни материали (документи, илюстрации, карти, тематични упражнения, контролни въпроси и тестове).

Важна е и популяризаторската дейност на Борислав Гаврилов по проблеми на общата и българската история, която има за цел да предизвика интереса към историческото знание на по-широки кръгове от нашето общество. Специално внимание заслужават две негови работи, изготвени съвместно с проф. Андрей Пантев: „100-те най-влиятелни българи в нашата история“ (София, „Репортер“, 1997) и „100-те най-влиятелни чужденци в българската история“ (София, „Репортер“, 1999). В продължение на дълги години Борислав Гаврилов се занимава и с научни преводи, за да доведе до знанието на читателите някои интересни, важни и полезни съчинения по нова и съвременна обща история от авторитетни и известни автори: Ноел Малкълм, Дейвид Стивънсън, Джереми Блек, Хю Кенеди, Ан Епълбаум, Нийл Фъргюсън.

Научноизследователската активност на проф. Борислав Гаврилов се развива в постоянна и тясна връзка с преподавателската му работа в Софийския университет. Професор Гаврилов е титуляр на курса по Нова обща история за студентите от специалностите „История“, „Етнология“, „Минало и съвремие на Югоизточна Европа“, чете и редица специализирани курсове в бакалавърската и магистърската степен на обучение по „История на международните отношения“, „История на САЩ“, „История на Европа“, „Историческа еволюция на политическата демокрация“ и други, бил е научен ръководител на десетки дипломанти – магистри, с готовност поема научното ръководство и на много докторанти по Нова обща история. Той е директор на магистърската програма „Американистика и трансатлантически отношения“ и ръководител на направление към Университетския комплекс по хуманитаристика „Алма Матер“ (Институт за докторантски и постдокторантски изследвания „Диалог Европа“). Лекционните му курсове са атрактивни за студентите, високо це-

нени от тях заради голямата ерудиция на преподавателя, комуникативния му подход на обучение, прилаганите от него модерни технологии.

Със своите разностранни научни изследвания, с активната си и богата преподавателска работа в продължение на повече от три десетилетия професор Борислав Гаврилов се изгради като един от най-изтъкнатите у нас специалисти по нова обща история. Той е пример за даровит и продуктивен учен с впечатляваща работоспособност и желание за комплексно проучване на важните исторически проблеми, задълбочен и компетентен изследовател и преподавател, който обича своята специалност и за когото научната и преподавателската работа са не само професионално задължение, а и призвание. Нека по повод неговия юбилей му пожелаем още много творчески успехи!

**A LOOK AT THE SCIENTIFIC ACTIVITY
OF PROF. BORISLAV GAVRILOV**
(In Honor of His 60th Anniversary)

✉ **Dr. Rositza Tasheva, Assoc. Prof.**

Faculty of History
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: rossitzatasheva@gmail.com